

Danskernes efterspørgsel på sort arbejde i 2014

Camilla Hvidtfeldt

Danskernes efterspørgsel på sort arbejde i 2014

Arbejdsrapport 40

Udgivet af:

© Rockwool Fondens Forskningsenhed

Adresse:

Rockwool Fondens Forskningsenhed

Sølvgade 10, 2.tv.

1307 København K

Telefon 33 34 48 00

e-post: forskningsenheden@rff.dk

www.RockwoolFonden.dk

Marts 2016

Indholdsfortegnelse

Danskernes efterspørgsel på sort arbejde i 2014.....	1
1 Indledning.....	3
2 Definition af sort arbejde	4
3 Spørgeskemaundersøgelser	5
3.1 Fra definition til spørgeskema – præcisering af betalingsform.....	5
4 Lovændringer fra 2010 til 2014	6
5 Data	7
5.1 Ændring i datagrundlag og fordeling af indsamlingsmetoder siden 2010	8
6 Efterspørgsel på sort arbejde i 2014	9
6.1 Hvor mange har brugt sort arbejde i løbet af 2014?	9
6.2 Hvor mange ydelser?	10
6.3 Hvad koster en sort arbejdstime?	12
6.4 Hvem efterspørger sort arbejde?	13
6.5 Hvem udførte arbejdet?	16
6.6 Hvor stor besparelse?	17
6.7 Hvad er begrundelserne for brug af sort arbejde?.....	19
7 Opsamling.....	19
8 Litteratur.....	22

1 Indledning

Rockwool Fondens Forskningsenhed (RFF) har i de seneste 20 år løbende fulgt udviklingen i omfanget af sort arbejde. Afdækningen af sort arbejde har næsten udelukkende taget afsæt i *udbuddet* af sort arbejde. I 2010 besluttede forskningsenheden at supplere målingerne med en undersøgelse af *efterspørgslen* på sort arbejde, altså hvem der køber sort arbejde, hvilke ydelser der efterspørges, og hvor meget folk køber. Dette studie, der undersøger efterspørgslen på sort arbejde i 2014, er en fortsættelse af 2010-undersøgelsen. Det primære formål med studiet er at følge udviklingen i efterspørgslen på sort arbejde, sekundært at undersøge om det er muligt at genfinde de strukturer og karakteristika for efterspørgslen på sort arbejde, som blev fundet i 2010-undersøgelsen.

I modsætning til udbuddet af sort arbejde, er efterspørgslen på sort arbejde kun blevet undersøgt få gange, nemlig i 1983, 1999 og 2010 (Hvidtfeldt, Jensen, & Larsen, 2010; Mogensen, 1985). Det betyder, at vi endnu ikke har grundigt kendskab til, hvor store udsving vi kan forvente fra undersøgelse til undersøgelse som følge af de ting, der sker i det omgivende samfund, såsom stor medieopmærksomhed på sikkerheden på registerdata og cpr-numre, ændringer i skattelovgivningen, diskussioner om lovmoral osv. Selv med dette forbehold in mente, er der dog ingen tvivl om, at hovedkonklusionen på studiet her er, at danskernes efterspørgsel på sort arbejde er faldet fra 2010 til 2014. I 2010 havde godt halvdelen af danskerne efterspurgt sort arbejde i løbet af et år, i 2014 er det omkring 40 %. Dette relativt store fald i efterspørgslen på sort arbejde på omkring 10 procentpoint er den væsentligste ændring siden 2010. Hvad angår de øvrige karakteristika ved efterspørgslen på sort arbejde, hvem der efterspørger mest, hvor meget de betaler sort i timen, hvilke ydelser der typisk efterspørges m.m., finder vi de samme mønstre som i 2010.

Opbygningen af dette arbejdsblad er som følger: I afsnit 2 præsenteres først definitionen af sort arbejde. Herefter fortælles i afsnit 3 om den valgte metode, spørgeskemaundersøgelser, og om hvordan definitionen af sort arbejde omsættes til spørgsmål. I afsnit 4 gives en kort gennemgang af de lovændringer vedrørende sort arbejde, der er sket siden 2010. Afsnit 5 præsenterer data, herunder indsamlingsmetode og besvarelsesfrekvenser. Afsnit 6 indeholder resultaterne af 2014-undersøgelsen. I afsnit 6.1 beskrives efterspørgselsfrekvensen for sort arbejde, både samlet og opdelt på betalingsform. Afsnit 6.2 til afsnit 6.5 beskriver strukturen i efterspørgslen på sort arbejde: Hvilke ydelser flest efterspørger, hvad den sorte timeløn er, hvem den typiske efterspørger af sort arbejde er, og om arbejdet oftest bliver udført af privatpersoner eller firmaer. I afsnit 6.6 afdækkes, om folk tror, at de har sparet lidt eller meget ved at købe sort fremfor hvidt arbejde, mens afsnit 6.7 viser begrundelserne for brug af sort arbejde. Der afsluttes med en kort opsamling i afsnit 7.

I de fleste af analyserne sidestilles de nyeste resultater med resultaterne fra 2010-undersøgelsen. Derved er det let at danne sig et overblik over udviklingen og forskelle og ligheder mellem de to undersøgelser. I enkelte af analyserne har vi dog valgt at slå data fra de to undersøgelser sammen for dermed at få et større datagrundlag til at analysere på og mindske den statistiske usikkerhed på resultaterne.

Det skal bemærkes, at nogle tal er opgjort for respondenter, fx efterspørgselsfrekvensen, nogle er opgjort på ydelser, fx fordelingen af de forskellige betalingsformer, og nogle er opgjort for ydelser vægtet med tidsforbruget knyttet til de enkelte ydelser.

2 Definition af sort arbejde

Sort arbejde er defineret som produktive – og i sig selv lovlige – økonomiske aktiviteter, der burde beskattes, men som ulovligt ikke bliver det, fordi køber og sælger er enige om ikke at fortælle skattevæsenet om dem. Sort arbejde indbefatter ikke ulovlige aktiviteter såsom handel med våben og ulovlige stoffer (fx hash og narkotika), rufferi o.lign. Denne definition af sort arbejde er identisk med tidligere udgivelser fra RFF, se fx Pedersen et al. (1997) og Hvidtfeldt et al. (Hvidtfeldt et al., 2010).

Med "aktiviteter" menes arbejde, herunder fremstilling af og handel med varer, hvor der skabes en økonomisk værdi. Der kan fx være tale om *håndværksarbejde*, såsom maler- og elektrikerarbejde, *husarbejde*, såsom rengøring og børnepasning, og *personlige serviceydelser*, såsom frisørarbejde og massage. Men der kan også være tale om fx handel med vand og øl hentet i Tyskland og videresolgt til venner og bekendte til en favorabel pris eller fremstilling af og salg af julepynt på markedet.

"Aktiviteter" er således relativt simpelt at indkredse. Det er langt sværere at præcisere, hvilke aktiviteter der "burde beskattes", altså er skattepligtige. Ifølge skattelovgivningen er aktiviteter, der udgør en "væsentlig økonomisk værdi", skattepligtige, uanset om dem, der udfører aktiviteterne, får penge for det eller ej. SKAT definerer ikke, hvor meget noget skal være værd for at udgøre "væsentlig økonomisk værdi", men kommer i stedet med en række eksempler, hvorved man kan få en fornemmelse af, hvornår en aktivitet er skattepligtig. Generelt kan man sige, at almindelig hjælpsomhed mellem venner og bekendte ikke er skattepligtig. Man må således gerne hjælpe hinanden med børnepasning, indkøb, rengøring, pasning af kæledyr og småreparationer på boligen. Det er dog væsentligt, at disse aktiviteter foregår mellem familie, venner og bekendte, og at dem, der udfører arbejdet, ikke får løn eller anden form for betaling for det.

Hvis der derimod er tale om et systematisk bytte af tjenester, hvor der foreligger en – implicit eller eksplicit – aftale om, at man udveksler arbejdskraft, så er aktiviteterne skattepligtige. Det betyder fx, at den økonomiske værdi, man fx opnår ved at "indsætte" arbejdstimer i en "timebank" for til gengæld at kunne gøre brug af andres arbejdskraft ved senere at "hæve" timer, er skattepligtig. Man må heller ikke bygge store projekter i fællesskab eller på skift for hinanden. Hvis en gruppe venner fx opkøber gamle huse og sætter dem i stand i deres fritid med henblik på at sælge dem med fortjeneste, skal de betale skat af denne fortjeneste. Det er eksempelvis også skattepligtigt, hvis man laver mad til deltagerne på et yogakursus mod til gengæld selv at få lov at deltage på kurset. Sådanne "vennetjenester" ligger altså i en gråzone, hvor nogle typer af tjenester er skattefrie, mens andre er skattepligtige.

Et centralt punkt i RFFs definition af sort arbejde er *gensidigheden*. Både køber og sælger skal være klar over, at man unddrager skat og moms, og de skal begge have økonomisk fordel af det, fx ved at arbejdet bliver udført billigere, hurtigere eller i bedre kvalitet. RFF har undersøgt, hvorvidt dem, der siger ja til at have udført sort arbejde mod kontant betaling, tror, at køberne var klar over, at arbejdet blev udført sort. Her svarer 95 %, at de mener, at køberne vidste, at det var sort (Skov, 2014). Resultatet viser, at respondenternes forståelse af denne del af sort arbejde svarer endog meget godt overens med RFFs afgrænsning.

3 Spørgeskemaundersøgelser

Måden RFF afdækker omfanget af sort arbejde på er via spørgeskemaundersøgelser blandt et repræsentativt udsnit af danskerne. Metoden har den fordel, at vi ikke blot kan få en idé om omfanget af sort arbejde i Danmark, men også et detaljeret billede af strukturen på både udbud og efterspørgsel af sort arbejde – fx et billede af, hvem der arbejder sort, hvem der køber sort arbejde, og hvilke ydelser der især handles med.

Metoden har også de kendte begrænsninger, knyttet til spørgeskemaundersøgelser, nemlig at der er nogle grupper, som det er sværere at komme i kontakt med, fx modtagere af overførselsydelse og personer med anden oprindelse end dansk. Vi forsøger at tage højde for disse bortfaldsproblematikker ved at anvende såkaldte vægte, således at de svar, vi faktisk opnår fra personer, der er svagt repræsenteret, tæller mere. Men det løser næppe den selektion, bortfaldet repræsenterer. Resultaterne fra RFFs undersøgelser af sort arbejde kan derfor bedst tolkes som den almindelige danskers udførelse og køb af sort arbejde i løbet af et år.

3.1 Fra definition til spørgeskema – præcisering af betalingsform

Spørgeskemaundersøgelser er karakteriseret ved, at spørgsmålene skal rumme definitionen af det, man spørger om. Hvis der er usikkerhed om, hvorvidt respondenternes opfattelse af et fænomen svarer til den formelle definition af fænomenet, risikerer man ikke at få afdækket, det man gerne vil. Samtidig er det vigtigt, at spørgsmålene er korte og forståelige, således at respondenterne ikke kun læser eller hører halvdelen af dem.

Hvad sort arbejde angår, ved de allerfleste, at kontant betalt sort arbejde, hvor fx en privatperson betaler en anden privatperson eller et firma kontant for et stykke arbejde uden at modtage en regning, er en aktivitet, som der burde blive betalt skat af, men hvor dette ikke sker. Det er derimod ikke alle, der er klar over, at gensidige tjenester også kan være sort arbejde, ligesom heller ikke alle er klar over, at arbejde og tjenester, der betales med naturalier, også er skattepligtige. For at øge bevidstheden herom, spørges der i RFFs undersøgelser af udbud af og efterspørgsel på sort arbejde meget eksplicit til betalingsformen. Altså om der var tale om kontant betalt sort arbejde, en gensidig tjeneste eller arbejde betalt med naturalier/ting.

RFF tilstræber desuden at gøre skellet mellem egentlige skattefrie vennetjenester og skattepligtige gensidige tjenester tydeligt på flere måder. For det første bruger vi ikke begrebet ”vennetjenester”, men taler i stedet om gensidige tjenester/gentjenester. For det andet understreges det overfor respondenterne, at de skal have fået eller forvente at få noget til gengæld, før det skal tælles som sort arbejde, altså at der skal være tale om arbejdsbytte. For det tredje er interviewererne informeret om, at småtjenester, der er udtryk for almindelig hjælpsomhed og tjenester udført for den familie, man bor sammen med, ikke skal tælles med. Trods denne grundige instruktion kan det formentlig ikke undgås, at nogle af de gensidige tjenester, vi registrerer, vil blive betragtet som skattefrie ved nærmere juridisk inspektion.

Med hensyn til sort salg er spørgsmålene herom skilt ud for sig selv. Det hænger sammen med, at det ved sort salg ofte er mere implicit, om der er tale om sort arbejde, end ved de øvrige sorte aktiviteter. Hvis man fx køber fisk på kajen, æg hos landmanden eller julepynt på et marked, kan man som køber strengt taget ikke vide, om sælgeren opgiver indtægten til SKAT. De fleste har dog formentlig en idé om, at indtægten ofte ikke bliver opgivet til SKAT, fx fordi de ikke modtager en kvittering, eller fordi prisen er meget

favorabel. Den del af RFFs definition af sort arbejde, der handler om gensidighed, altså at køber og sælger "er enige om" ikke at fortælle SKAT om handlen, er derfor mere usikker. I alle de følgende resultater medtages sort køb af varer derfor ikke, når den samlede sorte efterspørgsel undersøges.

Det anvendte spørgeskema er bygget op således, at respondenterne efter nogle få indledende spørgsmål først introduceres til definitionen af sort arbejde, herunder de forskellige betalingsformer, og dernæst præsenteres for tre lister over forskellige former for henholdsvis håndværksarbejde, husarbejde og personlige ydelser. På hver liste bliver de bedt om at afkrydse, hvilke ydelser de har købt eller byttet sig til sort. For hver ydelse, der krydses af, følger en række opfølgningsspørgsmål. Spørgeskemaet rummer desuden opsamlingsspørgsmål, således at køb af sorte ydelser, der ikke står på listerne, også kan registreres.

4 Lovændringer fra 2010 til 2014

I perioden 2010 til 2014 er der blevet gennemført en række lovændringer og præciseringer vedrørende sort arbejde. Fx a) er det blevet lovpligtigt at betale regninger over 10.000 kr. elektronisk, hvis man ikke vil risikere at skulle betale skat og moms af beløbet, i fald sælgeren snyder med skat og moms, b) unge under 16 år kan på visse betingelser arbejde skattefrit for private, og c) pensionister kan arbejde for op til 10.200 kr.¹ skattefrit i private hjem. De forskellige lovændringer kan alle have påvirket efterspørgslen på sort arbejde. Desværre har vi ikke den type data til rådighed, der gør det muligt at isolere effekten af disse tiltag fra eksempelvis den generelle økonomiske udvikling. Vi kan derfor ikke vide, om og i så fald hvordan disse tiltag har påvirket omfanget af sort arbejde.

I perioden 2010 til 2014 har skiftende regeringer desuden henholdsvis indført, fjernet og genindført den såkaldte Boligjobordning – i folkemunde kaldet håndværkerfradraget. Her har RFF, modsat for de øvrige ændringer, faktisk haft mulighed for at analysere, om indførelsen af Boligjobordningen medførte en ændring i *udbuddet* af sort arbejde, idet vi har spurgt den samme gruppe respondenter, om deres adfærd på det sorte arbejdsmarked, både før og efter ordningen blev indført første gang. Analysen af disse respondents svar kunne *ikke* påvise en effekt af Boligjobordningen på udbuddet af sort arbejde (Leth-Petersen & Skov, 2014).

Skatteministeriet har også evalueret håndværkerfradraget, blandt andet på baggrund af analyser gennemført af analysehuset DAMVAD (Rebbe, Hansen, & Schultz, 2015). En af analyserne baserer sig på en spørgeskemaundersøgelse om brugen af Boligjobordningen og anvendelsen af sort arbejde. Resultaterne herfra indikerer, at Boligjobordningen har haft en begrænset effekt på sort arbejde. Således svarer 3-14 % af undersøgelsens respondenter, at det arbejde, hvortil de har benyttet Boligjobordningen, ville være blevet udført sort, hvis ordningen ikke havde eksisteret. Andelen er størst for hjemmeserviceydelser som fx rengøring og vinduespuddning.² Omfangsmæssigt anslås det, at ud af det samlede beløb, der er opnået fradrag for under ordningen, ville der være blevet arbejdet sort for 5 % af beløbet i fravær af ordningen.

¹ Dette var beløbet i 2014. I 2016 er det 10.500 kr.

² Svarene viser, at det formentlig kun er en lille del af arbejdet udført under Boligjobordningen, der ville blive omsat til sort arbejde, hvis ordningen ikke eksisterede.

Det skal bemærkes, at resultatet af denne analyse baserer sig på svar på, hvad respondenterne i spørgeskemaundersøgelsen hypotetisk ville have gjort, hvis ordningen ikke havde eksisteret. Sådanne svar er altid behæftet med større usikkerhed, end svar på hvad man rent faktisk har gjort.

5 Data

Data til nærværende studie stammer fra en spørgeskemaundersøgelse gennemført af Danmarks Statistiks interviewerafdeling, DST Survey, fra begyndelsen af november til midt i december 2014. Deltagerne i undersøgelsen blev fundet ved tilfældig udtrækning blandt alle 18-75-årige danskere.

Inden undersøgelsens start blev der udsendt et introduktionsbrev fra Danmarks Statistik med kort information om undersøgelsens indhold til alle udtrukne deltagere, samt en adgangskode og anmodning om at besvare spørgeskemaet via internettet. I brevet blev der desuden informeret om, at personer, der besvarede spørgeskemaet inden d. 14/11 2014, deltog i lodtrækning om en præmie på 10.000 kr. De respondenter, der ikke svarede inden for en uge, fik tilsendt et nyt brev inklusive et postspørgeskema, en frankeret returkuvert og et skrabelod. Dem, der besvarede inden d. 25/11 2014, deltog i en ny lodtrækning om en præmie på 5.000 kr. Dem, der ikke havde besvaret inden d. 15/12 2014, blev forsøgt kontaktet per telefon.

Data er altså indsamlet ved hjælp af en kombination af internetbaserede interviews (computer assisted web interviews, CAWI), telefoninterviews (computer assisted telephone interviews, CATI) og et postspørgeskema. Blandingen af indsamlingsmetoder betød, at der var lidt forskel på opbygningen og rækkefølgen af spørgsmål mellem henholdsvis CAWI/CATI og postspørgeskemaet.

Antal udtrukne, besvarelses- og bortfaldsprocenter for både 2010- og 2014-undersøgelsen fremgår af tabel 1. Det ses, at der indgik 3.300 tilfældigt udtrukne personer (respondenter) i bruttostikprøven i 2014. Heraf har 1.902 svaret på spørgsmålene om efterspørgsel på sort arbejde, hvilket giver en besvarelsesfrekvens på 58 %. 44 % af respondenterne svarede via internettet, 35 % blev interviewet over telefon, og 22 % indsendte postspørgeskemaet, se tabel 2.

Tabel 1. Interviewresultat for undersøgelser om danskernes efterspørgsel på sort arbejde. Antal og procent. 2010 og 2014.

Interviewresultat	2010		2014	
	Procent	Antal	Procent	Antal
Svar	55	2.199	58	1.902
Ikke truffet	6	243	12	392
Nægter	12	495	11	363
Øvrigt bortfald	2	89	2	78
Sprogvanskeligheder	1	35	1	36
Ikke kontakt på tlf.nr.	2	94	3	98
Ikke fundet tlf.nr.	7	266	10	340
Forskerbeskyttet mv.	14	579	2	50
Delvist gennemført			1	41
I alt	100	4.000	100	3.300

Note: Opgjort på respondentniveau. Ikke vægtede data.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabel 1 viser også, at der har været 12 %, som nægtede at deltage i undersøgelsen. Nægterandelen er højere end normalt for repræsentative undersøgelser gennemført af Danmarks Statistik. En af de mulige forklaringer på den høje nægterandel er, at Rigsrevisionen i november 2014 – altså netop samtidig med gennemførslen af nærværende undersøgelse – kom med en beretning, der i hårde vendinger kritiserede statens behandling af fortrolige og personfølsomme oplysninger. Danmarks Statistik var blandt de otte institutioner, der blev nævnt ved navn (Rigsrevisionen, 2014). Flere af de store danske medier rapporterede om kritikken. Erfaringen er, at sådanne negative omtaler af datasikkerhed kan få folk til at nægte at deltage i spørgeskemaundersøgelser.

Tabel 2. Opnåede svar fordelt på indsamlingsmetode for undersøgelser af danskernes efterspørgsel på sort arbejde. Procent. 2010 og 2014.

	2010	2014
Telefon	18	35
Internet	55	44
Post	26	22
Total (%)	100	100
Analyseudvalg (N)	2.199	1.902

Note: Opgjort på respondentniveau. Ikke vægtede data.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Bruttostikprøven er, som nævnt, udtrukket tilfældigt blandt alle danskere. Hvis bortfaldet ikke er systematisk, sikrer det tilfældige udtræk, at undersøgelsens resultater er repræsentative for alle danskere. Desværre er bortfald næsten altid systematiske. Dette søges rettet op her ved at anvende vægte således, at svar fra personer, der er underrepræsenteret i analyseudvalget, vægter mere.

Med hensyn til repræsentativiteten må der tages endnu et forbehold. Undersøgelsen er udtrukket blandt enkeltindivider, men de spørgsmål, der vedrører håndværksarbejde og husarbejde, retter sig mere mod husstandes end mod enkeltindividers brug af sort arbejde. I web-delen af undersøgelsen skriver vi således direkte: "Markér ved de former for håndværksarbejde, som du eller din husstand har fået udført sort eller byttet dig/ jer til i løbet af de sidste 12 måneder." Da husstande med flere voksne individer har større chance for at blive udtrukket end husstande bestående af enlige voksne, vil svar fra førstnævnte tælle mere i undersøgelsen. Som vi senere skal se, er samlevende mere tilbøjelige end enlige til at efterspørge sort arbejde. Dette betyder alt andet lige, at vi tenderer at overvurdere efterspørgselsfrekvenserne lidt.

Svarene fra respondenterne er senere kombineret med oplysninger fra Danmarks Statistiks registre og stillet til rådighed for RFF i anonymiseret form.

5.1 Ændring i datagrundlag og fordeling af indsamlingsmetoder siden 2010

Fra 2010 til 2014 er der sket to ændringer, der kan have påvirket fordelingen af svarene. For det første er datagrundlaget ændret, idet den såkaldte "forskerbeskyttelse" er blevet rullet tilbage således, at man ikke længere permanent kan frabede sig at blive spurgt, om man vil deltage i videnskabelige undersøgelser, der sendes ud på baggrund af udtræk i CPR-registret. Forskerbeskyttelsen skabte problemer for repræsentativiteten af mange videnskabelige undersøgelser, idet næsten 800.000 – primært unge – personer var omfattet af den.

Ophævelsen af forskerbeskyttelsen medvirker generelt til en højere besvarelsesfrekvens, hvilket også er tilfældet i vores undersøgelse, hvor besvarelsesfrekvensen er steget fra 55 % i 2010 til 58 % i 2014, mens andelen, der ikke kan kontaktes pga. forskerbeskyttelse, er faldet fra 14 % i 2010 til 2 % i 2014 (se tabel 1). Forhåbentlig korrigerer de anvendte personvægte for de fleste af de ændringer, som ophævelsen af forskerbeskyttelsen medfører.

Den anden ændring fra 2010 til 2014 vedrører fordelingen på de forskellige indsamlingsmetoder. Som det fremgår af tabel 2, er andelen af svarene, der er indsamlet via telefoninterviews, steget fra 18 % i 2010 til 35 % i 2014, mens andelen af web- og post-besvarelser er faldet. Som vi skal se i næste afsnit, er denne ændring ikke trivial, idet efterspørgselsfrekvensen varierer med indsamlingsmetode.

6 Efterspørgsel på sort arbejde i 2014

6.1 Hvor mange har brugt sort arbejde i løbet af 2014?

Det mest centrale spørgsmål i denne undersøgelse er, hvor stor en andel af danskerne, som har efterspurgt sort arbejde. Her viser tabel 3, at 40 % af danskere har benyttet sort arbejde i løbet af 2014. Det ses også, at 26 % har betalt kontant for sort arbejde, 19 % med en gentjeneste, mens 4 % har betalt med ting. Endelig er der 11 %, som mener at have købt enten landbrugsvarer eller fisk sort.

Tabel 3. Andelen af danskere, der har efterspurgt sort arbejde inden for 12 måneder. Samlet frekvens og opdelt på betalingsform. Procent. 2010 og 2014.

	2010		2014	
	Procent	Usikkerheds-interval	Procent	Usikkerheds-interval
Samlet efterspørgsel ¹⁾	53	50 - 55	40	38 - 42
Kontant betalt	35	33 - 37	26	24 - 28
Betalt med en gentjeneste	27	25 - 29	19	17 - 21
Betalt med ting	5	4 - 6	4	4 - 5
Sort køb af varer	14	13 - 16	11	10 - 12
Antal observationer	2.199		1.902	

1) Sort køb af varer indgår ikke i den samlede efterspørgselsfrekvens.

Note: Opgjort på respondentniveau. Der er anvendt personvægte.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabellen viser desuden, at der er sket et stort fald i efterspørgslen på sort arbejde fra 2010 til 2014. Mens den samlede andel af danskerne, der havde efterspurgt sort arbejde, lå på 53 % i 2010 var den 40 % i 2014. Faldet gælder både for kontant betalt sort arbejde, som er faldet fra 35 til 26 %, og for sort arbejde betalt med en gentjeneste, hvor andelen er faldet fra 27 til 19 %. Andelen, der har betalt sort arbejde med naturalier, og andelen, der mener at have købt varer sort, er faldet mindre fra 2010 til 2014, nemlig fra henholdsvis 5 til 4 % og fra 14 til 11 %. Sort arbejde betalt med naturalier udgør dog kun en lille del af den samlede sorte efterspørgsel og påvirker derfor ikke den samlede efterspørgselsfrekvens meget. Med hensyn til sort køb af varer, så indgår estimatet herfor ikke i den samlede frekvens, da køber, som tidligere beskrevet, ikke kan være særlig sikker på, om sælger vælger at betale skat af fortjenesten ved salget.

I forrige afsnit blev det nævnt, at svarenes fordeling på de tre forskellige indsamlingsmetoder er ændret fra 2010 til 2014. I 2014 er der således en meget større del af svarene – 35 % i 2014 mod 18 % i 2010 – der er gennemført over telefon, mens andelen, der er gennemført over internettet, er faldet tilsvarende (se tabel 2). Da der er en tendens til, at det ikke er den samme type mennesker, der svarer via de forskellige indsamlingsmetoder, og efterspørgselsfrekvensen desuden korrelerer med respondenternes baggrundskarakteristika, medfører det, at efterspørgselsfrekvensen varierer med indsamlingsmetode.³ Således er efterspørgselsfrekvensen 49 % for interviews gennemført over internettet, 37 % blandt svarene per post og ”kun” 31 % i gruppen af telefoninterviews (se tabel 4). Mønsteret var det samme i 2010, omend efterspørgselsfrekvenserne lå på et højere niveau for alle indsamlingsmetoder.

Tabel 4. Andelen af danskere, der har efterspurgt sort arbejde inden for 12 måneder. Samlet efterspørgselsfrekvens opdelt på indsamlingsmetode. Procent. 2010 og 2014.

Indsamlings- metode	2010			2014		
	Efterspørgsels- frekvens	Usikkerheds- interval	Antal observationer	Efterspørgsels- frekvens	Usikkerheds- interval	Antal observationer
CATI ¹⁾	40	35 - 45	404	31	28 - 35	658
CAWI ²⁾	63	60 - 66	1.218	49	46 - 53	829
Post	40	36 - 44	577	37	33 - 42	415
Samlet	53	50 - 55	2.199	40	38 - 42	1.902

1) Computer assisted telephone interview

2) Computer assisted web interview

Note: Opgjort på respondentniveau. Der er anvendt personvægte.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

For at få en idé om, hvor meget effekten af sammensætningen af indsamlingsmetoder betyder for den samlede efterspørgselsfrekvens, har vi undersøgt, hvad efterspørgselsfrekvensen for 2014 ville have været, hvis fordelingen af de forskellige indsamlingsmetoder havde været som i 2010, mens efterspørgselsfrekvenserne for de forskellige indsamlingsmetoder havde været det samme som i 2014. Resultatet er, at efterspørgselsfrekvensen ville være cirka tre procentpoint højere (43 % i stedet for 40 %). Altså højere, men ikke væsentligt højere. Fordelingen af indsamlingsmetoder kan med andre ord kun forklare en lille del af faldet i efterspørgslen på sort arbejde.

Konklusionen er derfor, at efterspørgslen på sort arbejde er faldet med mindst 10 procentpoint fra 2010 til 2014.

6.2 Hvor mange ydelser?

Som nævnt tidligere, er efterspørgselsfrekvenserne fremkommet ved, at respondenterne ud fra lister over forskellige typer af sort arbejde har sat kryds ved de ydelser, som de har gjort brug af sort. Ud fra listerne kan vi regne ud, at det store flertal af dem, der købte eller byttede sig til sort arbejde, kun efterspurgte en enkelt eller to ydelser. Gennemsnittet ligger lige over 2, mens medianen er én ydelse. Tallene fremgår af

³ Fx har dem, der benytter internettet, gennemsnitligt en længere uddannelse end dem, der svarer via telefon og post, mens dem, der besvarer via post, er gennemsnitligt ældre end de øvrige. Da personer med lange uddannelser i højere grad efterspørger sort arbejde, mens ældre gør det lidt mindre, vil indsamlingsmetode og efterspørgselsfrekvens korreleres.

tabel 5, hvor det også ses, at 51 % af dem, der har efterspurgt sort arbejde, har brugt en ydelse, 24 % to ydelser og kun 9 % efterspurgte fem forskellige typer sorte ydelser eller mere.

Tabel 5. Antal forskellige anvendte ydelser blandt dem, der har efterspurgt sort arbejde. Fordeling i procent, gennemsnit og median. 2010 og 2014.

		2010	2014
Antal ydelser	1	45	51
	2	24	24
	3	13	11
	4	7	5
	+5	11	9
I alt (%)		100	100
Gennemsnit		2,32	2,14
Median		2	1
Antal respondenter		1.026	662

Note: Kategorierne 'Andre former for håndværksydelser/husarbejde/personlige ydelser' tæller kun som én ydelse, selvom de godt kan dække over flere ydelser. Desuden indgår de 244 personer, der kun har sagt 'ja' til at have efterspurgt sort arbejde via kontrolspørgsmålene, ikke i tabellen.

Opgjort på respondentniveau. Der er anvendt personvægte.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Vi har også undersøgt, hvordan ydelserne typisk bliver betalt. Her fremgår det af tabel 6, at de fleste af ydelserne – helt præcist 46 % – er kontant betalt. 33 % af ydelserne er betalt med gentjeneste. 8 % er enten betalt med naturalier eller en blanding af de øvrige former, mens vi for de resterende 13 % af ydelserne ikke kender betalingsformen. Her vil der typisk være tale om ydelser, der ikke har figureret på listerne over de forskellige former for sort arbejde.

Tabel 6. Fordelingen af sorte ydelser på betalingsform. Procent. 2010 og 2014.

	2010	2014
Kontant betalt	42	46
Betalt med en gentjeneste	31	33
Betalt med ting	4	5
Blandet betalingsform	5	3
Uoplyst betalingsform	19	13
I alt, procent	100	100
Antal ydelser i alt	2.804	1.579

Note: Opgjort på ydelsesniveau. Data er ikke vægtede.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabel 7 viser, hvilke ydelser der oftest bliver købt sort. Som det fremgår, er det elektriker-, frisør- og automekanikerarbejde, som – ud over det uspecificerede "andre former for sort arbejde" – topper listen. I 2010 var det præcis de samme ydelser, der hyppigst blev efterspurgt. At automekanikerarbejde ligger højt på listen over efterspurgte sorte ydelser, er formentlig ingen tilfældighed. I undersøgelsen fra 1983, var autoreparation således kun overgået af malerarbejde på listen over hyppigst efterspurgte ydelser (Mogenssen, 1985).

Tabel 7. Andelen af danskere, der har efterspurgt forskellige sorte ydelser. Procent. 2010 og 2014.

	2010		2014	
	Andel ud af alle respondenter	Usikkerhedsinterval	Andel ud af alle respondenter	Usikkerhedsinterval
Nedrivningsarbejde	2	1 - 3	1	1 - 2
Murerarbejde	5	4 - 6	2	2 - 3
Elektrikerarbejde	8	7 - 9	6	5 - 7
Tømrerarbejde	7	6 - 8	4	3 - 5
VVS-arbejde	5	4 - 6	3	2 - 4
Malerarbejde			3	2 - 4
Automekanikerarbejde	10	9 - 11	5	4 - 6
Flytning eller anden transport	4	3 - 5	2	2 - 3
Anlægsarbejde	4	3 - 5	2	1 - 3
Arkitektarbejde	1	0 - 1	0	0 - 1
Reparation (cykel, båd, vaskemaskine m.m.)	4	3 - 5	3	3 - 4
Rengøring	6	5 - 7	4	3 - 5
Vinduespudsning	4	3 - 5	3	2 - 3
Havearbejde	2	2 - 3	3	2 - 4
Børnepasning	4	3 - 5	3	2 - 4
Pasning af kæledyr	7	6 - 8	4	4 - 6
Hjælp til landbrug	1	1 - 1	0	0 - 1
Lektiehjælp	1	1 - 2	1	1 - 2
Frisørarbejde	10	8 - 11	7	6 - 9
Syning & strikning	2	2 - 3	2	2 - 3
Zoneterapi, massage, psykologhjælp m.m.	2	2 - 3	2	1 - 3
Festunderholdning og sangskrivning	2	2 - 3	1	1 - 2
Serveringsarbejde og madlavning til fester	4	4 - 5	3	3 - 4
Hjælp til IT og regnskabsføring	6	5 - 8	2	2 - 3
Andre former for sort arbejde	11	10 - 13	9	8 - 11

Note: Opgjort på respondentniveau. Der er anvendt personvægte.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

6.3 Hvad koster en sort arbejdstime?

For hver sort ydelse, som respondenterne sagde ja til at have købt, blev der stillet følgende spørgsmål: "Hvad har du/I betalt sort i timen?" Respondenterne blev desuden spurgt, hvor meget tid der blev anvendt på den pågældende sorte ydelse.

På baggrund af svarene har vi udregnet to estimater for den sorte timeløn, nemlig gennemsnittet og medianen. Begge estimater er vægtet med tidsforbruget på de forskellige ydelser. Ved at vægte med tidsforbruget tager vi højde for, at nogle ydelser (fx rengøring) ofte bruges mange timer årligt, mens andre bruges sjældent.

Vi har valgt ikke at medtage lønnen for ydelser betalt med gentjenester og naturalier, dels fordi respondenternes bud herpå er hypotetisk, dels fordi vi i afsnit 6.6 viser, at respondenterne har svært ved at sætte værdi på arbejde betalt med en gentjeneste.⁴ Begge dele betyder, at usikkerheden på lønestimaterne ved disse betalingsformer bliver større.

For at undgå at ekstreme observationer påvirker estimerne unødigt, har vi desuden valgt at censurere lønningerne inden beregning af gennemsnit og median, således at lønninger under 1 % percentilen og over 99 % percentilen sættes til disse værdier. Den sorte løn er endvidere deflateret, så lønningerne fra de to år kan sammenlignes.

Tabel 8. Gennemsnitlig kontant betalt sort timeløn. Beregnet over ydelser vægtet med tidsforbrug. Tal for 2010 og 2014, prisreguleret, 2014=indeks 100. Kroner.

	2010	2014
Gennemsnit	145	135
Median	133	110
Antal ydelser med oplyst kontant betalt sort løn og tidsforbrug	985	545

Note: Den sorte timeløn og det sorte tidsforbrug er censorede således, at værdier henholdsvis under 1 % og over 99 % percentilerne er sat til værdierne herved.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabel 8 viser resultaterne for 2010 og 2014. Som det fremgår, var den vægtede gennemsnitlige sorte timeløn 145 kr. i 2010 og 135 kr. i 2014, mens medianen var henholdsvis 133 og 110 kr. Selvom den vægtede gennemsnitlige sorte timeløn er lavere i 2014 end i 2010, er der så stor usikkerhed på tallene, at vi ikke kan sige noget om, hvorvidt den gennemsnitlige kontant betalte sorte timeløn er faldet.

6.4 Hvem efterspørger sort arbejde?

Et andet interessant spørgsmål er, hvem der efterspørger sort arbejde. Svaret kan findes i tabel 9, som viser den sorte efterspørgsel opdelt på forskellige karakteristika ved respondenterne.

Tabellen viser, at de grupper, der efterspørger sort arbejde, har nogle andre karakteristika end dem, der udbyder sort arbejde. For det første ses, at mænd og kvinders efterspørgselsfrekvens er næsten lige stor, idet omkring fire ud af ti hos begge køn har efterspurgt sort arbejde i løbet af 2014. Dette står i modsætning til udbuddet af sort arbejde, som i overvejende grad varetages af mænd (Skov, 2016).

Med hensyn til alder, er det de 30-39-årige, der ligger højest med en efterspørgselsfrekvens på 50 %. Sammenholdes dette med resultaterne fra udbuddet af sort arbejde, kan man konkludere, at det er de unge, der udfører sort arbejde, og lidt ældre og midaldrende, der køber sort arbejde. Samme tendens tegnede sig i 2010, men på et højere niveau.

⁴ Når den sorte timeløn beregnes på baggrund af oplysninger fra dem, der har udført sort arbejde (udbudssiden), medtages timelønninger for sorte gentjenester for at muliggøre sammenligninger med resultaterne bagud i tid. Desuden vægtes den sorte timeløn beregnet fra data om udbudssiden ikke med timeantallet. Estimerne for den sorte timeløn beregnet fra henholdsvis udbuds- og efterspørgselssiden er derfor ikke umiddelbart sammenlignelige.

Tabel 9. Andelen af danskere, der har efterspurgt sort arbejde inden for 12 måneder, opdelt på betalingsform og baggrundskarakteristika. 2014. Procent.

	Har benyttet sort arbejde			Har betalt kontant			Har betalt med en gentjeneste		
	Procent	Usikkerheds- interval	Procent	Usikkerheds- interval	Procent	Usikkerheds- interval	N		
Køn	Mand	41	37 - 44	26	23 - 29	19	16 - 21	990	
	Kvinde	40	37 - 43	26	24 - 30	19	17 - 22	912	
Alder	18-29 år	41	36 - 47	29	24 - 34	22	17 - 26	330	
	30-39 år	50	44 - 56	32	26 - 37	25	20 - 31	267	
	40-49 år	42	37 - 47	28	24 - 33	17	14 - 22	370	
	50-59 år	40	35 - 45	24	20 - 28	22	18 - 26	390	
	+60 år	31	27 - 35	20	17 - 24	12	9 - 15	545	
Samlivsstatus	Gift/samlevende	44	41 - 47	29	27 - 32	21	19 - 23	1.351	
	Enlig	33	30 - 38	20	17 - 24	15	12 - 19	551	
Børn	Ingen hjemmeboende børn <18 år	36	33 - 39	22	20 - 25	17	15 - 19	1.317	
	Har hjemmeboende børn <18 år	49	45 - 53	35	31 - 39	23	20 - 27	585	
Boligform	Eje/andel	45	42 - 48	30	28 - 33	20	18 - 22	1.343	
	Leje	30	26 - 35	18	14 - 21	16	13 - 20	516	
Boligtype	Hus	43	40 - 46	28	25 - 30	21	19 - 24	1.308	
	Lejlighed o.lign.	35	31 - 39	23	19 - 27	15	12 - 18	522	
Befolkningstæthed	Storby	38	34 - 43	27	23 - 31	16	13 - 20	565	
	Provins	38	35 - 42	25	22 - 28	17	14 - 20	642	
	Land	43	39 - 47	27	23 - 30	23	20 - 27	686	
Landsdel	Hovedstaden	39	35 - 43	29	25 - 33	15	12 - 18	592	
	Øvrige Sjælland og Fyn	40	35 - 45	21	18 - 26	22	18 - 27	441	
	Jylland	41	38 - 44	26	24 - 30	20	18 - 23	869	
Uddannelsesniveau	Grundskole	35	30 - 39	23	19 - 27	18	15 - 22	428	
	Gymnasial	37	30 - 45	28	21 - 36	14	9 - 21	166	
	Erhvervsfaglig	42	38 - 45	23	20 - 27	23	20 - 26	647	
	Kort videregående	48	39 - 59	31	23 - 41	25	17 - 35	101	
	Mellemlang videregående	49	43 - 55	33	28 - 38	20	16 - 25	342	
	Lang Videregående	44	37 - 52	37	30 - 45	8	5 - 13	173	
Bruttohustandsindkomst	Mindre end 200.000 kr.	29	23 - 36	15	10 - 21	17	12 - 23	197	
	200.000-399.999 kr.	29	24 - 33	17	14 - 21	15	12 - 18	456	
	400.000-599.999 kr.	42	37 - 48	28	23 - 33	20	16 - 24	371	
	600.000-799.999 kr.	49	44 - 54	32	27 - 37	26	22 - 31	393	
	800.000-999.999 kr.	49	42 - 55	32	26 - 38	20	16 - 26	239	
	Over 1 mill. kr.	55	48 - 61	44	38 - 51	17	13 - 23	246	

Note: Opgjort på respondentniveau. Der er anvendt personvægte. Kilde: Rockwood Fondens Forskningsenhed.

Generelt ligner mønstrene for, i hvilke grupper flest efterspørger sort arbejde, billedet fra 2010, blot på et lavere niveau. Fx havde knap halvdelen (49 %) af personerne uden hjemmeboende børn under 18 år brugt sort arbejde i 2014, mens det samme kun gjorde sig gældende for 36 % af dem med hjemmeboende børn under 18 år. I 2010 lå andelen med hjemmeboende børn, som efterspurgt sort arbejde også over, hyppigheden af efterspørgsel blandt personer uden hjemmeboende børn, nemlig på 59 % mod 49 % i sidstnævnte gruppe.

Et af de få områder, hvor mønstret i 2014-tallene adskiller sig fra 2010-tallene, er med hensyn til efterspørgslen blandt henholdsvis ægtefæller og samlevende på den ene side og enlige på den anden. I 2010 var efterspørgselsfrekvensen blandt henholdsvis gifte/samlevende og enlige stort set lige stor (52 % og 54 %). I 2014 derimod benyttede 44 % af de gifte/samlevende sort arbejde, mens det kun gjaldt 33 % af de enlige (Hvidtfeldt et al., 2010). Efterspørgslen er med andre ord faldet mere for enlige end for gifte/samlevende.

Ikke overraskende har personer, der bor i hus, i højere grad end personer, der bor i lejlighed, benyttet sort arbejde. 43 % af førstnævnte gruppe efterspurgt sort arbejde i løbet af 2014 mod 26 % af sidstnævnte gruppe. Det hænger formentlig sammen med, at der generelt er mere vedligeholdelsesarbejde på huse end i lejligheder, samt at der er flere, der bor til leje i lejligheder, og at lejere som oftest ikke selv skal sørge for vedligeholdelse af boligen.

Ligesom med udbuddet af sort arbejde finder vi en tendens til, at efterspørgslen er størst på landet – sammenlignet med i storbyerne og i provinsen. Vi genfinder også det fænomen, som blev belyst i Det Sorte Danmarkskort, at forskellene i sort arbejde, der er knyttet til befolkningstæthed, er drevet af forskelle i vennetjenester (Skov, Bentsen, & Hvidtfeldt, 2015). Efterspørgslen på kontant betalt sort arbejde er til gengæld nogenlunde den samme over hele landet.

De største forskelle i efterspørgslen findes i relation til respondenternes uddannelsesniveau og husstandsindkomst. Da længere uddannelse ofte også giver højere løn, er det ikke overraskende, at efterspørgselsfrekvensen for de to baggrundskarakteristika følges ad: Jo længere uddannelse og jo højere bruttohusstandsindkomst, desto flere efterspørger sort arbejde. Den jævnt stigende tendens er primært drevet af efterspørgslen på *kontant* betalt sort arbejde. Mens fx under en fjerdedel (23 %) af personerne, som har grundskole som det højest gennemførte uddannelsesniveau, har betalt kontant for et stykke sort arbejde, gælder det samme 37 % af personerne med en lang videregående uddannelse. Forskellen er endnu større mellem den laveste og den højeste husstandsindkomstgruppe: Hvor kun 15 % af personerne med en bruttohusstandsindkomst under 200.000 kr. årligt har købt sort arbejde kontant, har 44 % i gruppen med en bruttohusstandsindkomst over en 1 million årligt gjort det.

I forhold til uddannelse og husstandsindkomst er det også interessant at bemærke mønstret for brug af gensidige vennetjenester. Det viser sig nemlig, at de øverste grupper – dem med lange videregående uddannelser og de højeste husstandsindkomster – i væsentlig *mindre* grad end andre efterspørger sort arbejde i form af gensidige tjenester. Kun 8 % af de højest uddannede har betalt for sort arbejde med en gentjeneste, mens eksempelvis 25 % af dem med en kort videregående uddannelse har gjort det. Den lavere efterspørgsel på gensidige tjenester blandt de højest uddannede betyder, at man finder nogle af de højeste andele, der har efterspurgt sort arbejde, blandt personer med korte og mellemlange videregående

uddannelser. Eksempelvis har næsten halvdelen (49 %) af personerne med mellemlange uddannelser gjort brug af sort arbejde i løbet af 2014.

Hvad husstandsindkomst angår, er forskellene i efterspørgslen på kontant betalt sort arbejde så store mellem bund- og topgrupperne, at den større efterspørgsel på gensidige tjenester blandt de midterste indkomstgrupper ikke kan ændre på, at den samlede efterspørgselsfrekvens er højest i den øverste indkomstgruppe. Her har 55 % købt eller byttet sig til sort arbejde i løbet af et år. Da forbrug generelt vokser med husstandsindkomst, er det ikke overraskende, at vi finder en positiv sammenhæng mellem andelen, der efterspørger sort arbejde og husstandsindkomsten.

Sammenlignet med 2010-tallene er efterspørgslen på sort arbejde især faldet blandt de laveste indkomstgrupper. Fx har 15 % af personerne med en husstandsindkomst på under 200.000 kr. betalt kontant for sort arbejde i 2014, mens andelen var dobbelt så stor (30 %) i 2010. Dette skal ses i kontrast til, at 44 % af personerne med en husstandsindkomst på 1 million kr. eller mere har købt sort arbejde mod kontant betaling, hvilket er stort set det samme som i 2010, hvor der var tale om 47 %.

I 2011 viste Det Økonomiske Råd (DØRS), at det er køberne, der får den største skattegevinst ved at benytte sort arbejde ("Kapitel V. Sort arbejde," 2011). Som vist her, er køberne især personer med høje indkomster og videregående uddannelser. DØRS viste også, at personer i bunden af indkomstfordelingen har en større gevinst ved sort arbejde målt som andel af deres indkomst, end personer i toppen af indkomstfordelingen. Deres samlede vurdering var, at selvom køberne henter størstedelen af gevinsten, og der er flest købere i toppen af indkomstfordelingen, så tenderer sort arbejde at skabe en mere ligelig indkomstfordeling. Dette ændrer selvfølgelig ikke på, at sort arbejde skaber en omfordeling af indkomst fra de lovlige til de mindre lovlige.

Opsamlende kan man sige, at selvom der er sket nogle ændringer i, hvem der efterspørger sort arbejde fra 2010 til 2014, tegner der sig ligesom i 2010 et overordnet billede af, at det især er yngre til midaldrende, relativt veluddannede og velstillede personer med ejerbolig, som efterspørger sort arbejde. Den typiske køber af sort arbejde anno 2014 adskiller sig dermed ikke meget fra det billede, der blev tegnet af vedkommende på baggrund af 1983-undersøgelsen som værende en "20-40-årig med ejerbolig og lang ugentlig arbejdstid" (Mogensen, 1985). Køberen af sort arbejde i dag ligner med andre ord køberen af sort arbejde for 30 år siden.

6.5 Hvem udførte arbejdet?

I undersøgelsen har vi stillet respondenterne en række yderligere spørgsmål vedrørende de udførte ydelser. Svarene på disse spørgsmål beskrives i de følgende tre afsnit.

Det første spørgsmål vedrører, hvem der udførte ydelserne. Var det en privatperson eller et firma? Som det ses af tabel 10, svarer respondenterne, at de allerfleste af ydelserne – helt nøjagtig 91 % både i 2010 og 2014 – blev udført af privatpersoner. Dette svarer til det billede, der tegnes af udbuddet af sort arbejde, hvor kun 5 % af dem, der arbejder sort, svarer, at de gør det for et firma (Skov, 2016).

Tabel 10. Hvem har udført den sorte ydelse? Procent ud af alle sorte ydelser. 2010 og 2014.

	2010	2014
Privatperson(-er)	91	91
Firma	9	9
Procent i alt	100	100
Antal sorte ydelser	2.290	1.378

Note: Opgjort på ydelsesniveau. Data er ikke vægtede.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Privatpersoners sorte arbejde for andre privatpersoner er samtidig – som tidligere vist i ”Danskerne og det sorte arbejde” (Hvidtfeldt et al., 2010) – den form for sort arbejde, som der er størst accept af. Danskernes handlinger og holdninger passer således godt sammen.

6.6 Hvor stor besparelse?

For hver sort ydelse, respondenterne har købt eller byttet sig til, har vi stillet spørgsmålet: ”Hvor meget tror du, at du/I har sparet ved at få arbejdet udført sort?” Tabel 11 viser fordelingen af svarene for 2010- og 2014-undersøgelsen samlet og opdelt på betalingsform.⁵

Tabel 11. Hvor meget tror du, at du/I har sparet ved at få arbejdet udført sort? Opdelt på betalingsform. Procent ud af sorte ydelser. 2010 og 2014 samlet.

Anslået besparelse	Kontant betalte sort ydelser	Betalt med en gentjeneste	Samlet
0-19 %	10	15	12
20-39 %	18	7	13
40-59 %	40	23	32
60-79 %	17	12	15
80-100 %	16	43	27
Procent i alt	100	100	100
Antal sorte ydelser	1.813	1.292	3.105

Note: Kun ydelser, der enten er betalt kontant eller med en gentjeneste.

Opgjort på ydelsesniveau. Data er ikke vægtede.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Indledningsvis ses, at respondenterne især vurderer besparelsen til at falde i to kategorier. For cirka en tredjedel af ydelserne (32 %) mener respondenterne, at de har sparet 40-59 %, mens de for knap en anden tredjedel af ydelserne (27 %) tror, at de har sparet 80-100 %. Det fremgår også, at besparelsen vurderes ret forskelligt for de to viste betalingsformer. Eksempelvis vurderer respondenterne for 43 % af alle ydelser betalt med en gentjeneste, at de har sparet 80-100 %, mens det samme gælder for 16 % af de kontant betalte ydelser.

Uanset om der er tale om 43 eller 16 % undrer det, at der er så stor andel af ydelserne, hvor besparelsen anslås at være op mod 100 %. Hvis sammenligningsgrundlaget er en hypotetisk hvid løn, svarer en besparelse på 100 % jo til at få arbejdet gratis. Selvom sort arbejde er billigere end hvidt arbejde, er det næppe gratis. Spørgsmålet er derfor, hvad der kan forklare respondenternes svar.

⁵ Vi har udeladt de 187 ydelser, der er betalt med naturalier/ting, og de 170 ydelser, hvor der er anvendt flere forskellige betalingsformer, da usikkerheden på resultaterne herfra bliver for stor grundet få observationer.

En mulig forklaring vedrører arbejde betalt med en gentjeneste. Som nævnt, anslår respondenterne, at op mod halvdelen (43 %) af disse ydelser har været (næsten) gratis (besparelse på 80-100 %). Resultatet tyder på, at personer, der bytter tjenester, har tendens til at overse værdien af det arbejde, de selv udfører til gengæld for tjenesten. Hvis de ikke medregner værdien af deres egen gentjeneste, er ydelsen rent faktisk "gratis", og deres svar afspejler dette.

Andre resultater peger på, at det helt generelt er svært at værdisætte arbejde betalt med en gentjeneste. Når det fx handler om at angive en løn for sort arbejde, så er andelen, der enten opgiver lønnen til at være 0 kr. i timen eller slet ikke opgiver en løn for arbejdet, væsentligt større for arbejde betalt med en gentjeneste end for kontant betalt sort arbejde, nemlig 26 % i førstnævnte gruppe mod 7 % i sidstnævnte. Hvis det er svært at værdisætte en ydelse, er det også svært at vurdere størrelsen af besparelsen. Respondenternes svar på den procentmæssige besparelse ved ydelser betalt med en gentjeneste skal derfor formentlig ikke primært ses som et konkret bud herpå. Svarene skal snarere anvendes til at forstå, hvordan fænomenet "gensidige tjenester" opfattes, nemlig at det er en måde, hvorpå man kan få udført noget arbejde (næsten) gratis.

Andre mulige forklaringer på, hvorfor så mange af ydelserne anslås til at være (næsten) gratis, vedrører alle sorte ydelser, uanset betalingsform, og handler om, hvor svær procentregning kan være. Fx kan det tænkes, at respondenternes afsæt for procentberegningen ikke har været en hypotetisk hvid løn, men i stedet den faktiske sorte løn. Hvis de fx har betalt – eller forestiller sig, at de selv skulle betales – 100 kr. i timen og mener, at den hvide løn er 200 kr., svarer 200 kr. til en 100 % merpris, og et svar i kategorien 80-100 % kan give mening på denne måde. Det kan dog også tænkes, at respondenterne simpelthen ikke kan procentregning.

Overordnet set peger alle forklaringer på, at spørgsmålet i spørgeskemaet ikke har været optimalt. I stedet for at tolke respondenternes svar som konkrete procenter, skal de derfor mere tolkes som svar på en skala gående fra "har kun sparet lidt" til "har sparet rigtigt meget". Denne tolkning af respondenternes svar støttes af tallene i tabel 12, som viser den gennemsnitlige sorte timeløn for kontant betalt sort arbejde opdelt på anslået besparelse.⁶ Her ses en tydelig negativ sammenhæng mellem den sorte timeløn og den anslåede besparelse. Jo større besparelse, desto lavere sort løn. Fx er der gennemsnitligt betalt 172 kr. sort i timen for ydelser, hvor besparelsen anslås til at være lille (0-19 %), mens den gennemsnitlige sorte timeløn er 130 kr., hvor besparelsen vurderes at være stor (80-100 %). Forudsat at sammensætningen af sorte ydelser med hensyn til typen af arbejde er nogenlunde ens uanset anslået besparelse, så tyder den negative sammenhæng på, at respondenternes vurdering af størrelsen på besparelsen – i hvert fald til en vis grad – afspejler virkeligheden.

⁶ Den sorte løn for gensidige tjenester opdelt på vurderet besparelse vises ikke, da respondenterne – som vist – har svært ved at værdisætte denne form for sort arbejde.

Tabel 12. Gennemsnitlig kontant betalt sort timeløn, opdelt på anslået besparelse. Tal fra 2010 og 2014 samlet, prisreguleret, 2014=indeks 100. Kroner.

Anslået besparelse	Kontant sort timeløn	Antal ydelser
0-19 %	172	173
20-39 %	178	292
40-59 %	158	679
60-79 %	138	291
80-100 %	130	277
Gennemsnit/ i alt	155	1.712

Note: Den sorte timeløn er censoreret, så værdier henholdsvis under 1 % og over 99 % percentilen er sat til værdierne herved.

Opgjort på ydelsesniveau. Data er ikke vægtede.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

6.7 Hvad er begrundelserne for brug af sort arbejde?

Som det sidste har vi spurgt respondenterne, hvorfor de har brugt sort arbejde. Fordelingen af svarene kan ses i tabel 13.

Som det ses, er det hyppigst anvendte svar "for at spare penge", som 43 % af respondenterne har sat kryds ved, mens det næsthypigste er "fordi jeg/vi kender nogen, der kunne gøre det sort" (34 % har sat kryds herved). Omvendt har kun 3 % sat kryds ved "fordi jeg/vi ikke kunne skaffe nogen, der ville gøre det hvidt".

Tabel 13. Begrundelse for brug af sort arbejde. Andel ud af alle, der har brugt sort arbejde. Procent. 2014.

	Andel, der benytter begrundelse	Usikkerheds- interval
For at spare penge	43	39 - 46
For at spare tid	18	15 - 21
Fordi jeg kunne lave noget til gengæld og derved spare penge	20	17 - 23
For at være sikker på, at kvaliteten er i orden	13	11 - 15
Fordi vi betaler for meget i skat og moms m.m. i Danmark	13	11 - 16
Fordi jeg/vi kender nogen, der kunne gøre det sort	34	31 - 38
Fordi jeg/vi ikke kunne skaffe nogen, der ville gøre det hvidt	3	2 - 5
Fordi jeg derved kunne få det gjort hurtigere	18	15 - 22
Anden begrundelse	17	15 - 20
Antal respondenter	868	

Note: Opgjort på respondentniveau. Der er anvendt personvægte.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Hvis danskerne selv skal forklare, hvorfor de benytter sort arbejde, er svaret altså penge og netværk. Mangel på tilgængelig hvid arbejdskraft er tydeligvis ikke et problem.

7 Opsamling

Dette studie peger entydigt på, at efterspørgslen på sort arbejde er faldet fra 2010 til 2014. I perioden er andelen, der har efterspurgt sort arbejde, blevet mindst 10 procentpoint mindre. Hvor det i 2010 var fem ud af ti, som havde benyttet sort arbejde, er det i 2014 fire ud af ti. Faldet gælder både for kontant betalt

sort arbejde og sort arbejde betalt med en gentjeneste. Andelen, der har betalt for sort arbejde med naturalier, og andelen, der mener at have købt varer sort, er enten uændret eller kun faldet lidt.

Spørgsmålet er selvfølgelig, hvorfor efterspørgslen på sort arbejde er så meget lavere i 2014 sammenlignet med 2010. Dette kan vi desværre kun komme med formodninger om, da vores data ikke har en sådan karakter, at vi kan drage kausale konklusioner. Der er flere mulige forklaringer.

Den første forklaring handler om de lovændringer vedrørende sort arbejde og vennetjenester, der er blevet gennemført siden 2010. Hver af disse kan potentielt have fået færre danskere til at benytte sort arbejde. Eksempelvis kan indførelsen af digital betaling for køb af serviceydelser til en værdi over 10.000 kr. og muligheden for at lade køberen hæfte for eventuel manglende betaling af skat og moms have afskrækket nogle fra at benytte sort arbejde. Lovændringer og omtalen heraf kan også have affødt en større bevidsthed om problemer ved at benytte sort arbejde og på den måde skabt en holdningsændring, der så senere har medført en adfærdsændring i form af lavere tilbøjelighed til at købe sort arbejde.

Den anden mulige forklaring af faldet drejer sig om Boligjobordningen, der giver privatpersoner mulighed for at få tilskud til lønudgifterne i forbindelse med forskellige serviceydelser. Her har der været spekuleret meget i, hvorvidt denne ordning kan have fået nogle købere til at benytte hvidt i stedet for sort arbejde. RFF har belyst dette spørgsmål, idet vi målte udbuddet af sort arbejde både før og efter ordningen indførelse. Vi har *ikke* kunnet påvise nogen effekt af ordningen på omfanget af sort arbejde (Skov, 2014). Skatteministeriet har – som tidligere nævnt – også fået udført en evaluering af ordningen, hvor man bl.a. spurgte brugerne af ordningen om, hvad de ville have gjort, hvis ordningen ikke havde eksisteret. Konklusionen i evalueringen var, at ordningens effekt var begrænset (Rebbe et al., 2015). Konklusionen i RFFs undersøgelse står stærkest, idet der er tale om en sammenligning af før- og eftermål, mens Skatteministeriets evaluering baserer sig på et hypotetisk spørgsmål om, hvad brugerne af ordningen ville have gjort i fravær af ordningen.

For det tredje skal muligheden af, at de økonomiske konjunkturer har spillet ind på faldet i sort arbejde, også overvejes. Danmark oplevede fra 2008 og i årene derefter en stor økonomisk krise. Krisen gik blandt andet hårdt ud over byggebranchen, hvor eksempelvis omfanget af nybyggeri har været nede på et niveau, der ikke er set lavere siden midten af 1990'erne (se fx Danmarks Statistik, 2015). Da håndværksfagene er et af de områder, hvor vi ser en stor efterspørgsel på og udbud af sort arbejde, kunne krisen potentielt være en forklaring. På den anden side var forbrugernes tillid og det private forbrug begyndt at rette sig i 2014 (se fx Økonomi- og Indenrigsministeriet, 2014). Det er derfor ikke særligt sandsynligt, at de økonomiske konjunkturer skulle kunne forklare faldet i efterspørgslen på sort arbejde fra 2010 til 2014 – særligt i lyset af, at krisen allerede var sat ind i 2010.

Endelig skal det også nævnes, at faldet måske slet ikke er så stort, som tallene antyder. Det kan nemlig ikke udelukkes, at der er usædvanlig stor negativ bias på lige netop målingen i 2014-undersøgelsen, fordi flere af de store danske medier præcis samtidig med dataindsamlingen til undersøgelsen rapporterede fra Rigsrevisionens kritik af blandt andet Danmarks Statistiks behandling af fortrolige oplysninger. Da Danmarks Statistik forestod dataindsamlingen, kan den negative medieomtale have nedsat respondenterne villighed til at bekræfte, hvis de har benyttet sort arbejdskraft og desuden fået dem til at underdrive omfanget, selv hvis de medgiver at have købt sort arbejde. Følger man denne forklaring, er konklusionen, at efterspørgslen på sort arbejde formentlig ikke er faldet så meget, som tallene umiddelbart kunne tyde på. Den samlede

efterspørgselsfrekvens er dog så meget lavere i 2014 sammenlignet med 2010, at målefejl og usikkerhed næppe kan være hele forklaringen.

Uanset størrelsen af faldet i omfanget af efterspørgslen på sort arbejde og de mulige forklaringer herpå, er konklusionen, der står tilbage dog også, at køb af sort arbejde stadig er meget udbredt i Danmark. Cirka fire ud af ti danskere gjorde brug af sort arbejde i 2014, og hver fjerde dansker betalte kontant for det. Den store udbredelse understreger, at fænomenet stadig er alment accepteret.

8 Litteratur

- Danmarks Statistik. (2015). *Byggevirksomheden 2. kv. 2015* (Nyt fra Danmarks Statistik No. Nr. 379).
- Hvidtfeldt, C., Jensen, B., & Larsen, C. (2010). *Danskerne og det sorte arbejde*. Syddansk Universitetsforlag.
- Kapitel V. Sort arbejde. (2011). In *Dansk Økonomi, forår 2011*. Retrieved from <http://www.dors.dk/vismandsrapporter/dansk-okonomi-forar-2011>
- Leth-Petersen, S., & Skov, P. E. (2014). *Does the Marginal Tax Rate Affect Activity in the Informal Sector?* Syddansk Universitetsforlag.
- Mogensen, G. V. (1985). *Sort arbejde i Danmark*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Økonomi- og Indenrigsministeriet. (2014). 4. Indenlandsk efterspørgsel og udenrigshandel. In *Økonomisk Redegørelse December 2014*.
- Pedersen, S., Dalgaard, E., & Viby Mogensen, G. (1997). *Skyggeøkonomien i Vesteuropa. Målinger og resultater for udvalgte lande. Arbejdsnotat nr. 11*. Rockwool Fondens Forskningsenhed.
- Rebbe, S. R., Hansen, C. R., & Schultz, E. A. (2015). Analyse af effekter af BoligJobordningen. Udarbejdet af DAMVAD for Skatteministeriet.
- Rigsrevisionen. (2014). *Beretning til Statsrevisorerne om statens behandling af fortrolige oplysninger om personer og virksomheder*. Rigsrevisionen.
- Skov, P. E. (2014). *Danskernes sorte arbejde under krisen 2009-2012. Arbejdspapir nr. 32*. Syddansk Universitetsforlag.
- Skov, P. E. (2016). *Danskernes sorte arbejdsudbud i 2014*. Rockwool Fondens Forskningsenhed.
- Skov, P. E., Bentsen, K. H., & Hvidtfeldt, C. (2015). *Det sorte danmarkskort: Geografisk variation i danskernes sorte deltagelsesfrekvens. Arbejdspapir nr. 37*. Rockwool Fondens Forskningsenhed.